

„Ha a testem már az enyészeté, az írásom ott marad.” A votív graffitiről a pálosszentkúti példa kapcsán

Általános érvényű, vallási hovatartozástól független tapasztalat, hogy a transzcendens egyes meghatározott helyeken különösen szívesen nyilatkozik meg, s az itt neki bemutatott tiszteletadás, áldozat különösen kedves neki.¹ Az ilyen hely kitüntetett hely, isteni megmutatkozások, ezt igazoló tárgyak, ereklyék színhelye.² E helyek kitüntetett voltára elsődlegesen az ide emelt építmények hívják fel a figyelmünket. Ám a szakralitás megteremtésében, az itt megtapasztalható különleges kegyelmek reprezentálásában fontos szerepet kapnak az építményekben elhelyezett különböző művészeti alkotások, vallásos jellegű tárgyak, textíliák, sőt e terek feliratszövegei is.

Számtalan helyen megjelenhetnek ezek a feliratok: akár a templomon kívül (bejárat), vagy a templomban: falfestményeken, a harangon, textíliákon, a mennyezet festett kazettáin, a szobrokon, képeken, szakrális tárgyakon, bútorokon stb. Ezek többnyire rövid mottók, szentenciák, melyeknek mívesen megformált betűi hímzett, festett, faragott, vésett formában jelennek meg. Fontos szerepet kapnak a szakrális tér strukturálásában, díszítésében, illetve vallásos ideológiák közvetítésében.³

Számos helyen találkozhatunk azonban teljesen individuális megformálású és kivitelezésű, láthatóan nem a tanítást, még kevésbé a díszítést szolgáló feliratokkal is. Ezeket nem a templomok terének kialakításáért felelős személyek hagyják hátra, hanem a templomokba látogató hívek. Neveiket, látogatásuk dátumát, olykor egy rövid fohászt tartalmaznak. Egy sajátos jelenség tanúi, hiszen a templomba betérő hívő elsődleges kommunikációs közege az élő szó: a hangosan vagy némán elmondott imádság, ének, vagy liturgikus szöveg. Az írás által megörökítődnek ezek a transzcendenssel töltött pillanatok, melyekről – épp orális voltuk miatt – egyébként aligha szerez a kívülálló tudomást.

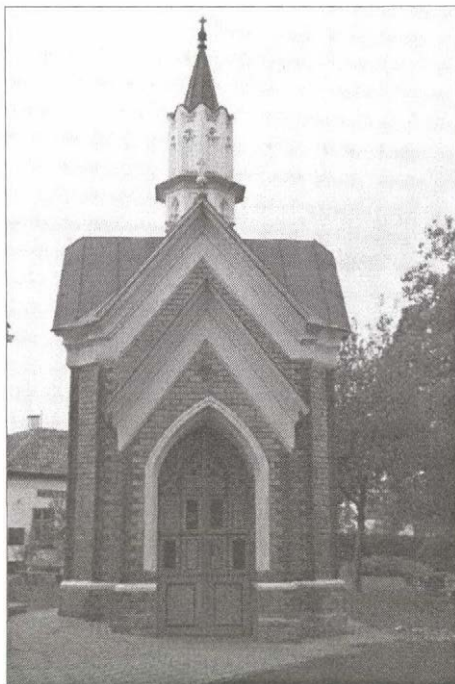
Miként tekintünk ezekre a szövegekre, hisz már megítélésük is kérdéseket vet fel: a szakrális teret rongáló firnkák vagy jelentéssel bíró üzenetek, esetleg fo-

¹ A cikk megírását és az ehhez kapcsolódó kutatásokat az OTKA 68325. számú pályázata tette lehetővé.

² Bálint – Barna 1994: 16.

³ Keszeg 2008: 137.

hászok? Kik és miért hagyták őket hátra? Mi volt e sajátos graffitisek szándéka a falak karcolásával, firkálásával? A petőfiszállás–pálósszentkúti példa kapcsán e kérdéseknek járok utána.

1. kép: A millenniumi kápolna Petőfiszállás–Szentkúton.
(2008. Frauhammer Krisztina)

RÖVID TÖRTÉNETI KITEKINTÉS

„A népi feliratszövegek a jelentéktelen és érdeklődésre nem számot tartó megnyilvánulásai a népeletnek. Ezért ezeket alig veszik komolyan és a gyűjtők szinte nem is figyelnek rájuk. Holott a szív megnyilatkozásairól szólnak, melyek nagyon ritkán kerülnek ilyen közvetlenül és őszintén ki-mondásra.”⁴

Ezzel a megállapítással zárja Hanns Koren a kápolnák falainak feliratairól 1950-ben írt dolgozatát, de mondandójának lényege még 60 év távlatából is teljesen aktuális.

⁴ Koren 1950: 21.

E szövegek kutatásának létjogosultságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a szakrális terek falaira való írásnak sok-sok évszázadra visszamenő hagyománya van. A falakra, épületekre, fákra való feliratkarcolás, -firkálás már egészen a pogány, illetve keresztény ókortól fogva ismert. A legismertebbek és ma már egyháztörténeti jelentőséggel is bírnak a katakombák falain található szövegek, melyeket 1593-ban jegyzett le a sírokat feltáró régész: Antonio Bosio. Kutatási eredményeit a „Roma Sottoterranea” (Földalatti Róma) című művében mutatta be. Itt leírja, hogy a katakombákban talált feliratok egész folyosókat töltenek be a lateráni múzeumban.⁵

A középkorban is ismert a szent helyek falaira való írás szokása. Walter Heim francia és spanyol kegytemplomok feliratairól tesz említést⁶, de magyar nyelvterületről is tudunk példákat sorolni: Gelence (Ghelina/Háromszék megye, Románia), Bögöz (Mugeni/Hargita megye, Románia), Székelyderzs (Dariju/Hargita megye, Románia)⁷, Sitér (ȘiȘterea/Bihar megye, Románia)⁸, Homoródkarácsonyfalva (Craciunel/Hargita megye, Románia)⁹. Az ilyen jellegű, a magyar művészettörténeti szakirodalomban „HIC FUIT”-ként ismertté vált bekarcolásokra már Rómer Flóris¹⁰ és később Rugonfalva (Rugănești/Hargita megye, Románia) templomának feltárása kapcsán Entz Géza is felhívja a figyelmet:

„Általános érvényű megfigyelés, hogy a középkori templomok kevésbé szembeötlő helyein, sarkokban az oltár mögött vagy a karzaton nevek, évszámok, rövid szövegek vagy éppen rajzok, ábrák borítják a falat, de nem vetették meg a firkálók a karcolásra kiválóan alkalmas felületű falképeket sem.”¹¹

A vallásos kegyhelyek falaira és tárgyaira való írás, illetve karcolás a középkort követően is folyamatosan adatolható jelenség és több közelmúltbeli példa is igazolja, hogy még az utóbbi évtizedekben is gyakorta megfigyelhető.

A Szigetközben, hatalmas fák árnyékában megbúvó máriakálnoki kegykápolnánál a '90-es évek elejéig olvashatóak voltak nevek és elvétve fohászok is a Szentkút melletti ereszcatornára írva, emléket állítva mindazoknak, akik a gyógyító erejűnek vélt vízből merítettek. Pávai Antal 1903-as leírásából tudjuk, hogy e szokást már a század elejétől gyakorolták az ide érkezők: „Úgy látszik, a hála kifejezése újabban az is, hogy kívül a kápolna falára idejegyzik a kápolnalá-

⁵ Pallas Nagylexikon X. 252.

⁶ Heim 1960: 12.

⁷ Ez utóbbi három település templomainak feliratairól lásd: Jánó 1997: 523.

⁸ Az itt található hic fuit feliratokról lásd: Emödi – Lángi 2004: 8.

⁹ A feliratokról lásd: Mihály 2007: 5.

¹⁰ Rómer Flóris a sítéri templomban végzett kutatásai kapcsán hívja fel a feliratokra a figyelmet. Erről lásd: Emödi – Lángi 2004.

¹¹ Entz 1952: 131–132.

togatók emlékül neveiket.”¹² A karzat padjai is tele vannak nevekkal, szívekkel, szíves monogramokkal. Ezeket főleg az ide kilátogató és a kegyhelyet romantikus találkozóhelyként használó fiatalok hagyták hátra, de akad köztük Máriához intézett fohász is.

2. kép: A millenniumi kápolna feliratai Petőfiszállás–Szentkúton.
(2008. Frauhammer Krisztina)

A felvidéki Egyházastbást és Vecseklő (Nová Bašta és Večelkov/Rimaszombati járás – Szlovákia) között található kis fakápolna falait is használták ilyen céllal, sőt a közelében lévő fák törzsein is olvashatóak bevésések. A kegyhely egykori gondozója, Petrus Júlia azonban megelőzte ezt és 1970 környékén füzetet tett ki, hogy így akadályozza a falra írást.¹³ Azóta is folyamatosan vannak e célra füzetek kifüggesztve a kegyhelyen. A környező falvak lakosai, akik többkevesebb rendszerességgel kijárnak a magas hegyoldal hatalmas erdőjében található kápolnához, szinte kivétel nélkül tudnak arról, hogy van ilyen füzet, miért

¹² Pávai 1903: 32.

¹³ Barna 1985: 176.

van kitéve és mi célt szolgál. Mindenki ír is bele szorgalmasan. Adatközlőim el is mesélték, hogy a nevek és a látogatásuk dátumának feljegyzése fontos része egy-egy látogatásnak. Így tudják, hogy ki járt ott, és az oda látogatók így szerezhettek arról tudomást, hogy ez egy különleges hely, ahova mások is járnak.

A vallási néprajzi szakirodalomban számos további utalást és példákat olvashatunk e sajátos feliratozási gyakorlatról.¹⁴ Ennek ellenére alig akad kutató, aki figyelmet szentelt volna az ilyen jellegű feliratszövegeknek.

3. kép: Feliratos téglák a kápolna falán.
(2008. Frauhammer Krisztina)

¹⁴ Liszka József közöl egy képet a kézírásokkal zsúfolt kürt-cigléd-i Szentháromság kápolna külső téglaborításáról. Erről lásd: Liszka 2000: 46. Külföldi példákat is szép számmal lehet sorolni. Walter Heim az általa kutatott svájci gersai kápolnafeliratok mellett további tíz olyan német, svájci, osztrák és amerikai kegytemplom nevét sorolja fel, ahol szintén találhatóak nagyobb számban feliratok. Erről lásd: Heim 1960: 12. Egy osztrák példát (Eggerkapelle – Lichtenegg/Oberösterreich, Felső-Ausztria) a képanyagban is láthatunk. A szakirodalom említést tesz továbbá még az egészen a közelmúltig meglévő mariazelli és eszéki feliratokról is, melyek feldolgozása örvendetes módon meg is történt. Erről lásd: Ponisch 1996: 261–272; Zmegac 1994: 67–76. E sor azonban minden bizonnyal még folytatható lenne. Hasonló jelenségről, református templomokban található, a padba vésett feliratokról ír: Bartha 2010: 70. A padokon található feliratok, feljegyzések Agárdi Lajos (2007: 6–7.) szerint részben a konfirmandusoktól, részben a templomot látogató turistáktól származnak, és vannak közöttük vallásos tartalmúak.

FELIRATOK PETŐFISZÁLLÁS–SZENTKÚTON

A bemutatni kívánt kápolna a Petőfiszállás község melletti kiskun pusztában, Pálósszentkúton található. A kegyhely története a XVIII. század végére nyúlik vissza, amikor több csodás esemény is történt. A legenda szerint 1791-et írtak, amikor egy pásztor, nyáját az éjjeli órán is legeltetvén, egy ismeretlen forrásra bukkant, melynek vizében a nagy fénnel tündöklő Szűz Mária alakját pillantotta meg. A hír gyorsan terjedt a környéken és sokan jöttek a forráskúthoz a csodát látni, vízből pedig betegeknek vittek haza. Ezt az eseményt még több csodás eset is követte, de a búcsújárás mégiscsak a múlt század második felében lendült fel.¹⁵

1883-ban elkészült a ma is látható kegytemplom és az azt körülvevő keresztút 14 stációja, majd néhány évvel később a millennium emlékére megépült a Skapulárés Szűzanya kápolnája.

A kicsiny kis kápolnában a Skapuláré Szűz Mária szobra látható, én most mégis a kápolna külsejét szeretném bemutatni.

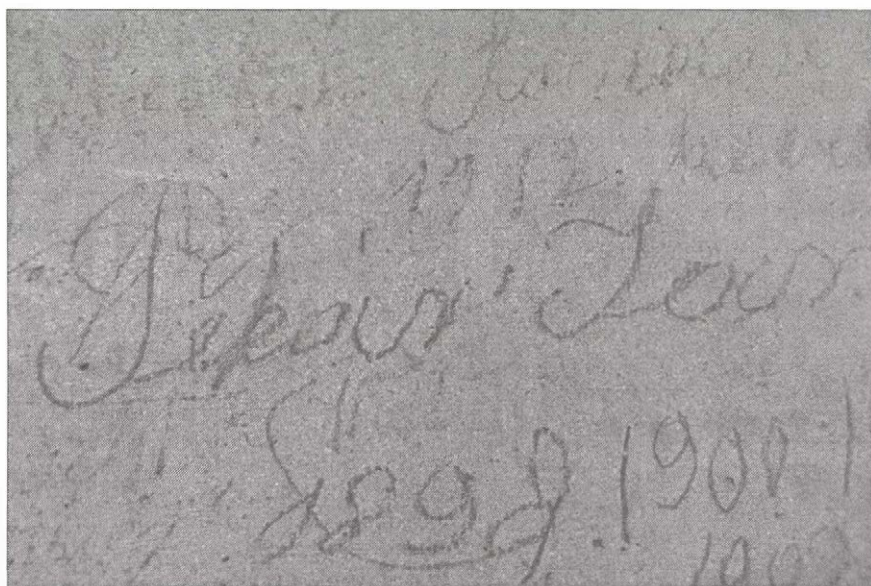
A külső falat sárgás, pirosas dísztéglával burkolták építéskor. Ezen ma is jól olvashatóak a burkolatot kb. 2–2,5 m magasságig betöltő feliratok. Többnyire nevek és évszámok, de elvétve találkozhatunk egy-egy 1-2 szavas fohással, illetve „Itt jártam.” felirattal is. A feljegyzések tollal, grafitval vagy bevéséssel kerültek a falra. Kivétel nélkül magyar emberektől származnak. Már amennyire ez megállapítható, hiszen az évek során elkoptak, egymásra íródtak. Érdekes, hogy a férfinevek nagyobb számban találhatók a feliratok között, ami ellentétes tapasztalat a búcsújáróhelyek látogatóinak összetételével. Általában nők vesznek részt nagyobb számban a búcsúkon, a vallásos életben betöltött szerepük is dominánsabb. Itt talán magyarázatul szolgálhat az, hogy a téglába való bevésés, karcolás könnyebb a férfikéznek, illetve a század elején köztük még nagyobb számban voltak, akik írni tudtak.

Ha a látogatási dátumokat nézzük, megállapíthatjuk, hogy a kápolna építését követő években keletkeztek az első ilyen feliratok. Számszerűleg a legtöbb felirat az 1910-es, '20-as években került fel. Ez nagyjából egybeesik a kegyhely történetének egy nagyon sikeres korszakával: új volt a kis millenniumi kápolna és új volt a fellendülő búcsújárások hatására 1888-ban épített kegytemplom is. Sok felirat olvasható még a '30-as és a '40-es évek elejéről is. Több esetben felfedezhető az is, hogy voltak, akik rendszeresen jöttek és ilyenkor a már egyszer bevésett nevük mellé már csak az újabb évszámot vészték. A feliratok azt is elárulják (már amelyiknél ilyen utalás is van), hogy ebben az időszakban a kegyhelyet Kecskemét, Szeged, Csongrád, Kiskunfélegyháza, Jánoshalma és az e vá-

¹⁵ Barna 1990: 127–130.

rosokat övező falvak lakói keresték fel. Mára ez a vonzáskörzet jócskán kitágult, egyre gyakrabban érkeznek zarándokok az ország más részeiből, Erdélyből, sőt külföldről is.

A század első évtizedeit követően egyértelműen visszaesést mutatnak a dátumok. Talán ez is jelzi a történelmi viszontagságokat: háborút, a kegyhelyet gondozó pálosok szétkergetését, szocializmus éveit.

4. kép: Feliratos téglák a kápolna falán.
(2008. Frauhammer Krisztina)

A '90-es évektől újra felfelé ível a kegyhely látogatottsága. 1991-ben visszatértek e kegyhelyet egykor gondozó pálosok, egyre növekvő számban jöttek a zarándokok is. A feliratok azonban nem szaporodtak tovább. A szerzetesek úgy vélték, kulturáltabb fórumot kínálnak fel a zarándokoknak: füzetet helyeztek ki, ezúttal a kegytemplomba. Így ezekben az években már csak ritkán került felirat a kápolna falára. Azóta is népszerű viszont a falakat óvó füzet, funkciója azonban szép lassan átalakul. Az első kötet 103 lapja gyakorlatilag még csak neveket tartalmaz, a másodikban egyre gyakoribbak az 1-2 soros fohászok, a 2003 óta kint lévő harmadikban ezek vannak túlsúlyban. Ez nem egyedi jelenség, példák sora (Eszék¹⁶, Mariazell¹⁷, Egyházasbást–Vecsckló¹⁸) igazolja, hogy a falak firkálásá-

¹⁶ Dr. Ferkov Jakab szíves közlése szerint a feliratok feltehetőleg a '90-es években tűntek el az eszéki Szt. Péter és Pál templom, lourdi Szűz Anyának szentelt kápolnájának falairól. Ez egy nyolcszögletű kápolna, melynek falai 2-3 méteres magasságig golyóstollal voltak teleírva. A

nak megakadályozására számos helyen tettek ki füzeteket, amelyeket egymástól függetlenül mindenütt hasonlóan kezdtek használni.

Egy sajátos kommunikáció indult meg ezeken a lapokon. Az eddig csendben, szóban kimondott imák manifesztálódásának lehetünk tanúi. Ez az írásos rögzítés tartósságot, nyomatékot ad a szóban megfogalmazott fohásznak, sokakat lelki megnyugvással tölt el, épp a „ki-írás” és kézzel foghatóság által. Egy olyan alap emberi igényt elégít tehát ki, amely ősidők óta jelen van az emberben: kapcsolatba lépni a transzcendenssel, megosztani vele a mindennapi gondokat és örömeiket, oltalmába kerülni, illetve hálát adni neki.

GRAFFITI? FIRKA? FOHÁSZ? VOTÍV GRAFFITI?

Miként viszonyuljunk ezekhez a feliratokhoz? Graffitik ezek, firkák, imák, vagy esetleg a templomokban megszokott márványtáblák elődei?

A mindannyiunk által ismert meghatározások szerint természetesen az ilyen, szakrális térben keletkezett falfeliratok nem egyértelműen nevezhetők graffitiknek.¹⁹ Igaz, falra íródtak, közterületre, és nyilvánosak, szándékuk szerint befogadjuk nem kizárólag a templomot látogató anonim tömeg, hanem az ott megjelenített speciális személy: Mária, Isten vagy egy szent. Eltérnek a graffititől annyiban is, hogy nem egy ellenzéki, lázadó magatartásból, vandalizmusból erednek, és nem is a közvélemény kinyilvánításának tilalmából.

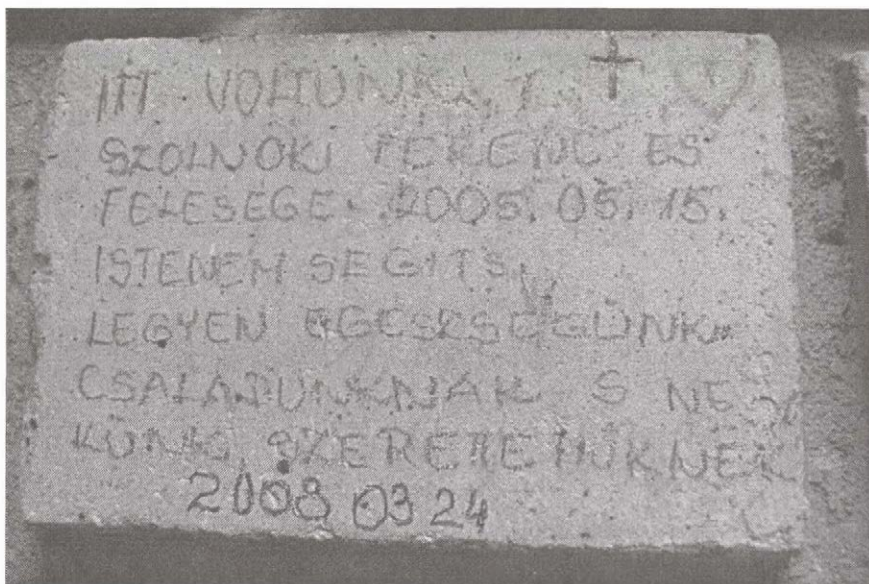
feliratokat dokumentáló és elemző Jasna Čapo Zmegač feltételezése szerint a '70-es évek elejétől vált gyakorlattá a falra írás, hiszen a legrégebbi felirat 1972-ből származik. Leírásából kiderül, hogy ezek az eszéki feliratok nem szorítkoznak csak név és dátum megadására, többnyire rövid kérés, vagy ritkábban köszönő fohász is tartozik hozzájuk. Emiatt a kutatónőnek lehetősége nyílt itt arra is, hogy több szempontból is vizsgálja őket. Így az eszéki feliratokról tudjuk, hogy többségükben nők kezének a nyomát viselik, illetve nagyon gyakoriak az anonim feljegyzések. Rövid, 1-2 soros szövegek, nagyon közvetlen, tegező formában írva. Stílusról többnyire sablonosak, különösebb stilisztikai jellegzetesség nélküliek. Témáikban a mindennapi aktivitásokat (iskola, tanulás, osztályzatok, vizsgák, munka) és a szerelmi ügyeket tárgyalók fordulnak elő legtöbbször, ami alapján feltételezhető, hogy főleg iskolás, elsősorban egyetemista, főiskolás írta őket. Megjelennek ezen kívül még a boldogság, béke, a Szűz védő szerepe, egészség, hit, megtérés, a jugoszláv háború és egészen profán témák is, mint pl. utazás, lefogyás, egzisztencia. Azt is tudjuk, hogy a szerzők általában kértek, és ekkor is főleg maguk számára. A másért leírt fohász vagy a hálaadás ritkábban tapasztalható. Ma a falak tiszták, márvány hátlatlákat lehet elhelyezni és füzet is áll a hívek rendelkezésére. Az eszéki feliratokról lásd: Zmegač 1994: 67–76.

¹⁷ A mariazelli kegytemplom feliratai sem láthatóak már. Ezek egykor a déli és északi tornyok feljáratait borították, de a templom 1995/96-os renoválása után el lettek távolítva. A hívek ilyen irányú igényeinek kielégítését itt is füzet kihelyezésével kívánták kanalizálni. A feliratokról lásd: Ponisch 1996: 261–272.

¹⁸ A vecseklői feliratokról lásd: Barna 1985: 176.

¹⁹ A graffiti definíciójához lásd: Voigt 1975: 714; Balázs 1987: 330.

Gyakran megfigyelhető, hogy a templomok félreeső, rejtett, nem annyira fel-tűnő helyein (karzat padja, templomok tornyainak feljáratai), illetve a szép természeti környezetben található kis kápolnáknál találhatóak. Ez érthető, hiszen kimondatlan szabályként megfogalmazható a szakrális terek, falak, bútorok firkálásának, rongálásának tilalma, ami kijelöli az írás helyét. Talán ezen a ponton tudjuk ezt a szokást valamelyest a graffitikhez kötni.

5. kép: Feliratos téglák a kápolna falán.
(2008. Frauhammer Krisztina)

Nemcsak az bír azonban jelentéssel, hogy az adott térben hova helyezik el a feliratokat, hanem magának a térnek is van egy sajátos, szimbolikus jelentése, használati értéke²⁰, ami a rákerülő szöveg jelentését is tovább árnyalhatja. Itt kivétel nélkül megszentelt helyekről van szó, amelyeket azért keresnek fel, mert hisznek az itt megtapasztalható kegyelmekben és az isteni jelenlétben. Így az írás használata által lehetővé válik a személyes szféra kiterjesztése ebben a nyilvános közösségi térben.²¹ A templomot felkereső hívő személy írása által tudja jelenlétét láthatóvá tenni, és ezáltal önmagát a hely szentjének oltalmába ajánlani. A középkori *hic fuit*okat bemutató János Mihály²² és Pater Tölgyes T. Károly pálosszentkúti pálos szerzetes is ezzel magyarázza a feliratok hátragyását: „Vél-

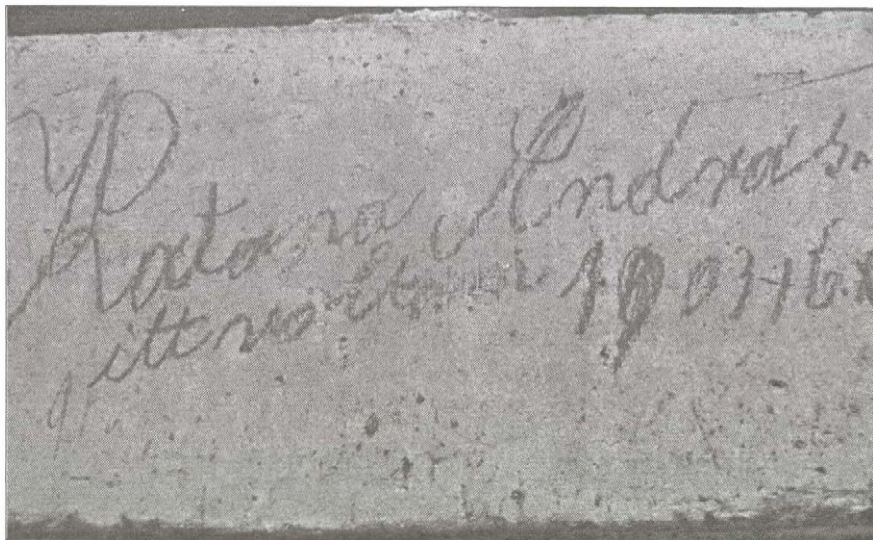
²⁰ Jakab 2004: 96.

²¹ Keszeg 2008: 135.

²² János 1997: 523.

hetőleg sokan hittek/hisznek abban, hogy ha nevüket itt hátrahagyják a Jóisten, illetve Szűz Mária majd megoltalmazza őket.”

A profán közterek falainak graffitijeit elemezve Grasskamp is rámutat a feliratozási kultúrának erre a jellegzetességére. Véleménye szerint már maga a különleges helyszínen való írás felülemeli szerzőjét a hétköznapiak és aktusán keresztül felértékeli a saját személyiségét, így biztosítva egy feszültséggel terhes szituáció elhárítását.²³

6. kép: A máriakálnoki kegykapolna padjába vésett felirat.
(2009. Frauhammer Krisztina)

Mindezek alapján a pejoratív jelentéssel bíró firka elnevezés sem alkalmazható e szövegekre.

A további pontosabb definíciós körülhatároláshoz szükséges e nevek, dátumok, fohászok felírásának egyéb motivációit is számba venni.

Hanns Koren két fő motiváló tényezőt emel ki cikkében: a személyes jelenlét megörökítését, és a személyes jelenlét mások számára való tudomásul hozatalát. Ennek értelmében, aki nevét rögzítette a kegyhely falába, tudatni kívánta elsősorban a kegyhely szentjével, hogy ő is felkereste, illetve tudatni kívánta az utána oda zarándolókkal, hogy ő is itt járt.²⁴ Azaz egyfajta kommunikáció megjelenítéséről és emlékhagyásról is tanúskodnak ezek a szövegek.

²³ Grasskamp 1986: 96.

²⁴ Koren 1950: 28.

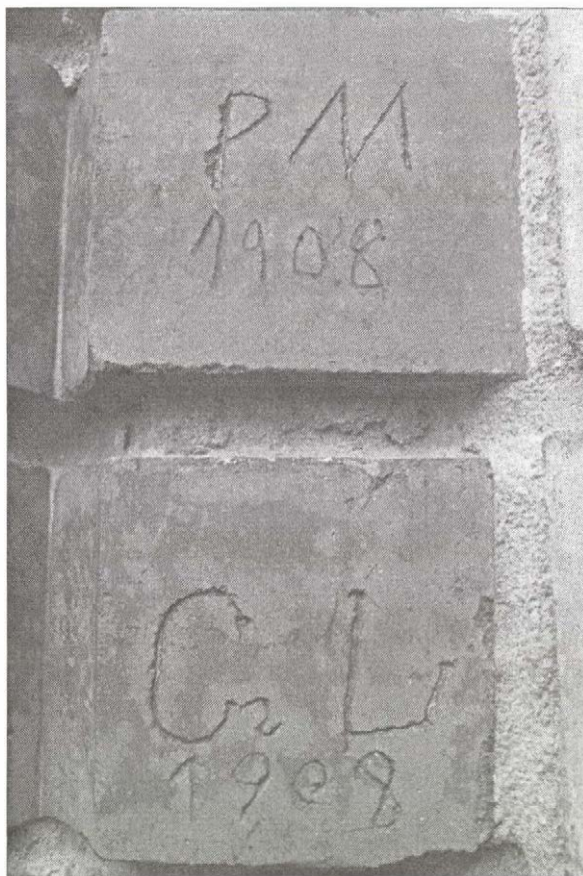
Ez utóbbi motiváló tényezőnek több vetülete is van. Vezérelheti egyfajta egzisztenciális igény: jelet, nyomot hagyni magunk után. Ahogy Hanns Koren egyik feljegyzett falfirkája is leírja: „*Testem már rég az enyészeté, kézírásom azonban itt olvasható.*”²⁵ Grasskamp ezeket a komemoratív szövegeket („Itt jártam. Név. Dátum.”) a turizmus rituáléjához hozzátartozó megnyilvánulásnak, sőt rutinnak tekinti.²⁶ Ha jól meggondoljuk, egy-egy kegyhely, vagy szép természeti környezetben található kápolna felkeresése is részben turisztikai vállalkozás, hisz a vallási motivációk mellett a megszokott élettérből való kimozdulás, a rekreáció, a testi-lelki feltöltődés vágya is benne van.

7. kép: Az Eggerkapelle Felső-Ausztriában és feliratai.
(2003. Alfred Herrmüller)

²⁵ Koren 1950: 29.

²⁶ Grasskamp 1986: 94. Grasskamp megállapítását kiválóan alátámasztja és szemlélteti Emödi Jánosnak az erdélyi barlang-feliratokról végzett kutatása. Emödi közel 1000 barlangot vizsgált át Erdélyben, ezekben 4800 feliratot gyűjtött. A még oly jelentéktelennek tűnő nevek is sok kultúrtörténeti tanulsággal szolgáltak. Kirajzolható volt segítségükkel egy látogatási görbe, ami a történeti adatokkal összevetve érdekes következtetések levonására adott lehetőséget. Kirajzolóddott, hogy a barlangok látogatási görbéjének csúcsa a századfordulóra esett, ami egybeesik a monarchia fénykorával, a gazdasági fellendülés éveivel, amikor szélesebb rétegek számára is lehetővé vált ez a különben nem túl költséges szórakozás. A barlangok feliratairól bővebben lásd: Emödi 2001.

8. kép: Az Eggerkapelle Felső-Ausztriában és feliratai.
(2003. Alfred Herrmüller)

Az itt vázolt alapvető egzisztenciális igény mellett az emlékhagyásnak más mozgatói is vannak. Egyházásbás–Vecseklőn a rendszeresen kijáró helyi lakosok elmesélték, hogy nemcsak a maguk számára fontos az, hogy ott jártukat megörökítsék, hanem azért is, hogy így igazolják maguk és mások számára is a hely, az ott jelenlévő Szűz Anya különleges vonzerejét. „Azért írtam fel a nevet, hogy ha valaki eljön messzebről, tudják, hogy én is ott voltam, képes voltam megtenni ezt az utat, és tudják, lássák, hogy járnak oda.” (Mede Katalin – Egyházásbást).

Szinte mindenki beszámolt arról, hogy meg szokta nézni, kik és honnan keresték fel ezt a kicsinyke kis kápolnát, és büszkeséggel mesélnek arról, ha távolabbról érkező ismeretlen nevét olvassák a füzetben. Ily módon ezek az emlé-

kek képesek eszmék közvetítésére is: jelzik, és egyben legitimálják is a hely szakralitását, és gondoskodnak arról, hogy benépesüljön e terek magánya.

A jelhagyással egyfajta kommunikációs szándék is kifejezhető. Különösen a hosszabbakra igaz, hogy szinte mindig valamilyen vallási tartalommal rendelkeznek, egy kérő vagy hálaadó fohászt tartalmaznak, védelmet és segítséget kérnek. Előfordult az is, hogy a nevek, dátumok, fohászok mellett keresztet, szívet véstek a falba. Ezek természetesen jelezhetnek neveket, például olyan esetben, ha az oda zárandókló nem tudott írni, vagy nem akarta leírni nevét. De a szív forma jelezhetette akár az életet, Jézus-Szívet is. Koren ezeket a votív jelkehez sorolja. Peter Lingens is a templomokban elhelyezett votív tárgyakkal rokonítja az ilyen ábrákat és a vallási tartalmú kérő és hálaadó feliratszövegeket.²⁷ Walter Heim és Leopold Schmied megállapításai is ezt a votív jelleget erősítik, ők a ma is népszerű márvány hálatáblák elődeiként tekintenek e feliratokra: „A modern »Mária megsegített« szövegezésű feliratos táblák sokkal inkább tekinthetők »stilizált falfeliratoknak«, mint a tradicionális votív képek folytatásának”²⁸. Mindezek alapján talán az egyik legadekvátabb definíciónak a külföldi szakirodalomban már széles körben elterjedt *votív graffiti* elnevezés tűnik.²⁹

Látható tehát, hogy egy mégoly jelentéktelennek tűnő, sőt gyakran kifejezetten negatív előjellel szemlélt jelenség mögött is évszázados hagyományok fedezhetők fel, melyeket nagyon mély és alapvető emberi igények tartanak napjainkig életben. Ahol megvan erre a megfelelő nyitottság és érzékenység, az egyház megpróbálja kanalizálni ezeknek az igényeknek a kielégítését. Hol hálatáblákat, hol postaládákat, hol beírófüzeteket, nyomtatott hálanyilatkozatokat, vagy akár internetes oldalakat bocsát a hívek rendelkezésére, így tartva fenn a transzcendenssel folytatott írásos kommunikáció kontinuitását.

²⁷ Lingens 2001: 21–22; Lingens 1994: 208.

²⁸ Heim 1961: 12.

²⁹ Kraack-Lingens 2001: 21–22.

IRODALOM

- AGÁRDI Lajos
2007 *Szoboszló temploma – a templom Szoboszlója*. Kézirat. (DENIA 3951)
- BALÁZS Géza
1987 A firkálások kutatása és nyelvi jellemzői Magyarországon. *Magyar Nyelvőr*. 3. 330–338.
- BARNA Gábor
1985 Búcsújáráhely a Básti-hegyben. In Ujváry Zoltán (szerk.): *Gömör néprajza I.* 163–178. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem.
1990 *Búcsújárá és kegyhelyek Magyarországon*. Budapest
- BARTHA Elek
2010 A református templomok néprajzához. In Küllös Imola (szerk.): *Vallási néprajz*, 15. 67–72.
- BÁLINT Sándor – BARNA Gábor
1994 *Búcsújárá magyarok*. A magyarországi búcsújárá története és néprajza. Budapest: Szent István Társulat.
- ČAPO ZMEGAČ, Jasna
1994 „Mother help me get a good mark in history.“ Ethnological Analysis of Wall Inscriptions in the Church of St. Peter and Paul in Osijek (Croatia). *Ethnologia Europaea*. 24. 67–76.
- EMÖDI János
2001 Erdélyi barlangfeliratok a 16–20. századból. *Partiumi Füzetek*. 17. Nagyvárad: Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság, Erdélyi Kárpát Egyesület, Nagyváradai Római Katolikus Püspökség, Királyhágómelléki Református Egyesület.
- EMÖDI Tamás – LÁNGI József
2004 A sítéri református templom és falképei. In: sites.google.com/site/siteritemplom/templomtortenete. Letöltve: 2010. 07. 01.
- ENTZ Géza
1952 XV–XVIII. századi bekarcolások falfestményeken. *Archeológiai Értesítő*. 79/1952. 131–132.
- GERŐ Lajos (szerk.)
1893–1897 *Pallas Nagylexikon X.* Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt.
- GRASSKAMP, Walter
1986 A kézírás árulkodó. (Címzavak egy graffiti-esztétikához). In Kovács Ákos (szerk.): *Budapesti falfirkák*. A Múcsarnok és az Országos Közművelődési Központ közös kiállítása. 91–103. Budapest
- HEIM, Walter
1961 Briefe zum Himmel. Die Grabbriefe an Mutter M. Theresia Scherer in Ingenbohl. Ein Beitrag zur religiösen Volkskunde der Gegenwart. *Schriften der Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde*. 40. Basel
- JAKAB Albert Zolt
2004 Falfirkálás interetnikus környezetben. In Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. Kriza Könyvek 23. 90–126. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.
- JÁNÓ Mihály
1997 „HIC FUIT“ Profán feliratok megszentelt falakon. In S. Lackovits Emőke (szerk.): *Népi Vallásosság a Kárpát-medencében II.* 523–524. Veszprém–Debrecen

- KESZEG Vilmos
2008 *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség.* Néprajzi Egyetemi Jegyzetek 3. Kolozsvár: KJNT – BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.
- KOREN, Hanns
1950 *Sitte oder Unsitte? Bemerkungen zu Inschriften auf Kapellenwänden. Blätter für Heimatkunde.* 24. 21–29.
- KRAACK, Detlev – LINGENS, Peter
2001 *Bibliographie zu Historischen Graffiti zwischen Antike und Moderne.* Medium Aevum Quotidianum. Gesellschaft zur Erforschung der materiellen Kultur des Mittelalters. Krems
- LINGENS, Peter
1994 *Zu den historischen Graffiti an den Portalen der Kerzenkapelle in Kevelaer.* In Historischer Verein für Geldern und Umgegend (Hg.): *Geldrischer Heimatkalender.* Geldern, ohne Verlagsangabe. 208–213.
- LISZKA József
2000 *Állítatott keresztyáni buzgóságbul. Tanulmányok a szlovákiai Kisalföld szakrális kisémlékeiről.* Dunaszerdahely: Liliium Aurum.
- MIHÁLY János
2007 *A homoródkarácsonyfalvi unitárius templom középkori falképei és egyéb régiségei. Örökségünk.* Történelem. Népélet. Néphagyomány. I. 3. 4–5.
- PÁVAI Antal
1903 *A Kálnoki csodatevő Mária-szobor, kegykáporna és szentkút története. A szenthely 350 éves főnnállásának jubileumára 1553–1903.* Budapest: Stephaneum Nyomda.
- PONISCH, Gabriele
1996 *„Bitte um weiteres Glück!“. Anliegenbücher als Möglichkeit zeitgenössischer Devotion.* In Helmut Eberhardt – Heidelinde Fell (Hg.): *Schatz und Schicksal. Steirische Landesausstellung.* 261–272. Graz
- VOIGT Vilmos
1975 *Graffiti. Világirodalmi Lexikon* 3. 714. Budapest

Krisztina Frauhammer

“WHEN MY BODY HAS FALLEN INTO DECAY,
MY INSCRIPTION WILL BE THERE TO STAY.”
ON VOTIVE GRAFFITI IN RELATION TO THE EXAMPLE OF PÁLOSSZENTKÚT

Various works of art, religious objects, textiles and even inscriptions of texts in buildings play a prominent role in bringing about the sacred nature of sacral spaces and representing the unique grace that can be experienced here.

Inscriptions of this kind appear in numerous places: outside (entrance) or inside churches; on murals, bells, textiles, painted panels of ceilings, statues, paintings, sacred objects, furniture, etc. They take an important role in structuring and decorating sacral space as well as transferring religious ideologies.

However, one can come across individually designed and created inscriptions apparently without any educational, let alone ornamental, purposes in a number of places. These have not been left behind by people responsible for shaping the spaces of churches but by the churchgoing faithful. They contain their names, the dates of their visits and the odd short prayer. They are manifestations of a peculiar phenomenon, given that the primary mode of communication employed by believers is the spoken word: prayers quoted aloud or whispered, as well as songs or liturgical texts. These moments spent in the presence of transcendence are immortalized through writing even though outsiders could hardly obtain knowledge of them otherwise – exactly because of their verbal nature.

This study is intended to provide a blueprint for how these texts may be approached. Their very existence raises questions. Are they scrawls damaging sacral space, meaningful messages or, by any chance, prayers? Who has left them behind and why? What was the specific aim of these peculiar graffiti artists to be achieved by scratching walls and scribbling on them? I will make an attempt to answer these questions using the example of the shrine at *Petőfiszállás-Pálosszentkút* as a starting point.